

3. PODVOJNÝ CÍL SOCIALIZACE OSOBNOSTI A PROBLÉM JEJÍ FUNKČNOSTI

Z dosavadního výkladu plyne, že socializace osobnosti je cílově orientovaná a bez porozumění cílům, o které se v ní jedná, není pochopení její podstaty

Cíl socializace osobnosti je podvojný – zahrnuje dva cílové aspekty, které se v pozitivním případě navzájem doplňují, zatímco v případě negativním se navzájem rozdělují v cíle dva, které jsou ve vzájemném střetu:

- 1) individualizační autonomizování
- 2) sociální integrování socializovaného jedince

Podvojnost cíle znamená, že zpravidla se jeden nebo druhý jeho aspekt dostává na popředí, a napětí mezi nimi je jednou z hybných sil dynamiky socializačního procesu.

Podvojnost cílů socializace věnuje pozornost ve svém pojednání o tzv. tradiční sociální moderní společnosti sociolog Keller (2004, s. 12–14).

Průběh č. 19 Pojetí jedince ve společnosti – základní dilema v historickém pohledu a současném vyústění

Jeden z předních klasiků sociologie, H. Spencer (1820–1903), argumentoval názorem, že s rozvojem industriální společnosti je život lidí stále více ovlivňován možnostmi mezidynosti individualizovat se a vstupovat do vztahu s druhými lidmi na základě svého rozhodnutí a volby; souběžně s tím postupně slabne vnější, nekompromisně aktivní ovládnutí lidí (z pozic feudálních světských i církevních pánů, autoritářských otců, kmenových vůdců) a jejich spoutání pevně ustálenými tradicemi a mráky. Stále zřetelněji se prosazují společenské liberální útvary, založené na dobrovolné spolupráci jednotlivců, sledujících své osobní zájmy. A právě v tomto individualizačním trendu je třeba spatřovat výraz i hybnou sílu pokroku. Tento názor se ovšem už v těžké době setkává s prudkou kritikou, vyjadřovaná neméně vlivnými sociology. Například Tönnies (1855–1936) spatřuje v ně-

čem podobném ne dobrodini pokroku, ale propukající egoizmus hrozící rozhlodat základní společenské vazby. A Durkheim (1858–1917) v podobně kritickém ladění vyjadřuje obavu, že integrita společnosti, tvořící základ jejího fungování k dobru všech, se takto může dostat do smrtelného nebezpečí. Jedinci jsou podle něho proudkem společenských vazeb (rodinných, kmenových, národních, státních apod.), v nichž se organicky nachází a které svou socializovaností zpětně posilují. Narušení těchto vazeb tím, že se jim jednotlivci začnou svou individualizací vymykat, ohrozí jak společenskou zabezpečení těchto jedinců samotných, tak i společnost.

Nástup liberálního individualismu, charakterizujícího příchod průmyslové éry a postmodernismu, musí být ovšem dnes korigován důraznějším zabezpečováním společenské integrity, byť by to i bylo na úkor svobody jednotlivců. Jinými slovy, sílí význam společenské kontroly. Vynucuje si to nezbytnost čelit spojeným úsilím zhoršující se ekologické situaci, úbytku přírodních zdrojů (vody, zdravého vzduchu, surovin), terorizmu, nerovnosti ve světě a jejímu vlivu na radikalizaci extrémních hnutí.

Individualizačně autonomizující cílový aspekt socializace osobnosti staví do popředí rozvoj osobnosti jako jedinečné, svěbytné, originální a aktivní individuality. Úkoly, kterými společnost na jedince působí, nemají být primárně jeho podrobením naléhavostem, jimiž si jej společnost nárokuje; mají být především výzvami, mezi kterými se jedinec rozhoduje, které přijímá nebo odmítá. Osobnosti se člověk nestává prostým růstem, ale aktualizací rozvojových potencialit, k níž dochází právě a především v důsledku jeho reagování na výzvy, které zodpovědně přijal za své, aniž se vzdal práva odstupu, kritiky, protestu.

Sociálně integrativní cílový aspekt socializace osobnosti staví do popředí mezilidskou sounáležitost, napomáhající uchování/sebereprodukcii společnosti skrze jedince, kteří se jí podrobují. Jinak řečeno, socializace je působením společnosti, aby jedinci od dětství přijímali za své sociokulturní normy soužití a řídili se jimi ku prospěchu společnosti. Úkoly, kterými společnost na jedince působí, nemají být toliko impulzem rozvoje socializujících se jedinců, ale také a především jejich zapojováním do společenských procesů tak, aby svým rozvojem rozvíjeli i společnost, jejíž jsou součástí, na které jim záleží, do které jsou svými rolemi a funkcemi integrováni. V tomto smyslu společnost, resp. stát zvýšenou měrou dohlíží na instituce či orgány, které tak či onak, přímo či nepřímo zabezpečují:

- socializaci – na prvním místě je to rodina, škola a další instituce výchovy a vzdělávání občanů;
- nápravu poruch socializace – tedy resocializaci (kárná, nápravná a převýchovná zařízení).

Sociálně integrativní aspekt cílů socializace vyzdvihuje např. Keller (2004, s. 38), když konstatuje: „Univerzálním prostředkem k zajištění kontroly chování a myšlení členů společnosti je proces socializace. Socializaci prochází každý lidský tvor, má-li se stát sociální a kulturní bytostí. Kontrolní a dohlížecí mechanismy jsou zde vestavěny přímo do podstaty každé kultury. Cílem socializace je zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny. Toho lze dosáhnout tehdy, přijme-li jedinec za své (internalizuje-li) nejen vědění, ale též hodnoty, normy a měřítka své kultury.“

Bylo už výše řečeno, že oba cílové aspekty se vyskytují pospolu, ale vesměs s dominancí jednoho nebo druhého. Dosáhne-li tato dominance stupně, kdy druhý cíl je závažným způsobem omezen v možnostech svého uplatnění, vznikají problémy jak pro rozvoj společnosti, tak i jedince.

K vyjádření zdůraznění, až absolutizaci individualizačních cílů může docházet tam, kde se společnost řídí principy liberálního individualismu, kterému jsou podřízeny zájmy celku. Společnost má sloužit možnostem rozvoje jedince, v krajním případě i na úkor ostatních, kteří z nejrůznějších důvodů zaostávají v soutěži, pojímané jako aréna neomezených šancí těch, kteří v sobě vyvinou schopnosti a vůli prosadit se. Výsledkem v konečné instanci může být štět individualit, narážejících svými svobodami jedna na druhou, a oslabení zdrojů, tkvících v pospolitosti, solidaritě a ohledu jedněch k druhým.

K vyjádření zdůraznění, až absolutizaci cíle společenské sebeprodukcce dochází v totalitních mocenských systémech, instrumentálně vymezujících jedince ke svým účelům. Určují mu, jak má myslet, v co má věřit a co má nenávidět, jak se má v určitých situacích chovat; předepisují mu, co má v klíčových situacích rozhodování dělat; aby to sloužilo zájmu společnosti, a to i na jeho úkor. V ideologii těchto systémů je otevřeně či zastírně deklarovaný princip, že jedinec sám o sobě nic neznamená, že je kolečkem v soukolí vyššího zájmu, že individualita je v zásadě škodlivá a musí být eliminována ve prospěch kolektivizace. V realitě byly na tomto principu, navzdory své zásadní odlišnosti v jiných směrech, založeny diktatury nacistického, fašistického a sovětsko-komunistického charakteru. V umělecké literatuře je fungování takového systému popsáno např. v Orwelově románu „Londýn 1984“, v Zamjatinově románu „My“ či v Huxleyově „Novém dobrém světě“. Výsledkem v konečné instanci je, že jsou podlomeny zdroje společenského vývoje tkvící v iniciativě jedinců odhodlaných prosazovat rizika inovací, kritizujících přežívající mechanismy a zlořády, angažujících se v navrhování alternativ. To má pak za následek nespokojenost, únavu a stagnaci.

Ve zdravé společnosti jsou oba uvedené cílové aspekty socializace legitimní a společnost si vytváří mechanismy, jak oba ochránit a zabezpečit ve vzájemné rovnováze: dbá, aby socializující prostředí bylo vnímavé vůči možnostem růstu jedince a jedinec ve svém růstu aby akceptoval úkoly a povinnosti, které jsou ke společenskému, všeobecnému dobru. V tomto smyslu hovoříme o socializaci jakožto **personalizaci**. A personalizace je vyjádřením funkční socializace vyvážeností obou jejích cílových aspektů.

Jak ovšem stanovit hranice, jak garantovat toto vyvažování – to je úkol, který nikdy není vyřešen jednou pro vždy. I ve společnosti, která je si tohoto problému vědoma, existují fáze převahy jednoho či druhého cíle, nacházející v politických stranách a nejrůznějších složkách společnosti své stoupence.

4. SOUČINNOST PROSTŘEDÍ

Bylo by zavádějícím označit tento proces, který se důsledně a lineárně odehrává ve společnosti, státu) a víceméně b...
Víme, že to tak není a být ani n...
ných mocenských sil a zájmů, kt...
společném úsilí, zpravidla ale i...
tím, jak by se měla nastupující i...

Stejně tak by bylo omylem p...
mají ti už dobře socializovaní vů...
disproporčním), a to tak, že se n...
společenské bytosti, dbalé hodn...
a společnosti jako celku. Dobře...
prostřednictvím spontánních, m...
moudrý neplánuje, nekontroluj...
a mládež jsou často vystaveni v...
skupině, v níž vyrůstají, ale z...
orientování deviantně (viz níže).

Jinak řečeno, skutečnost je...
středích – v rodině, škole, zar...
nejrůznějších organizacích a i...
komunikace – televize, rozhlas...
cíle a navzájem se doplňují, jiná...
případně útočně odmítavý pos...
záměry.

Snad nejnápadnější je to v p...
prostředí s rozdílnými postoj...
nároky; ač je každá rodina sou...
kontrolou, přesto působí jedin...
nečným způsobem toto působ...